

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»

Чинчик Анатолій Анатолійович

УДК 330.8 : 336.22 (477)

**РОЗВИТОК ДОКТРИНИ ОПОДАТКУВАННЯ
В УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ДУМЦІ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

Спеціальність 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Полтава – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі фінансово-економічної безпеки та банківського бізнесу Львівського торговельно-економічного університету.

Науковий керівник: доктор економічних наук, доцент
Голубка Степан Михайлович,
Міністерство фінансів України,
головний спеціаліст Управління державної
політики у сфері пробірною нагляду та документів
суворої звітності.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Пантелеймоненко Андрій Олексійович,
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі», професор кафедри
економічної теорії та прикладної економіки;

кандидат економічних наук, доцент
Орлик Світлана Владиславівна,
Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, докторант кафедри етнології та
краєзнавства.

Захист дисертації відбудеться «31» березня 2017 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 44.877.02 у Вищому навчальному закладі Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» за адресою: 36014, м. Полтава, вул. Ковалю, 3.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» за адресою: 36014, м. Полтава, вул. Ковалю, 3.

Автореферат розісланий «28» лютого 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. О. Пінчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі трансформаційних перетворень економіки України, реформування податкової системи є одним із пріоритетних напрямів державної економічної політики. При цьому важливого значення набуває історичний досвід проведення податкових та інших реформ соціально-економічного характеру. Саме тому на етапі розвитку економічних інституцій актуалізуються дослідження проблем впливу податкової політики на економіку країни. Крім того, низька ефективність заходів бюджетно-податкового регулювання національної економіки, суперечливий характер трансформаційних процесів в Україні, а також реалізації економічних реформ, потребують ґрунтовних науково-теоретичних розробок у царині фіскальної політики. При цьому важливо визнати, що зміни методологічних підходів щодо вивчення власної історії в Україні, дозволяють ширше використати наявні можливості для чіткого розуміння, осмислення й переосмислення історичних процесів, що впливали на ринкові перетворення у вітчизняній економіці.

Дана проблематика є важливим напрямом сучасних досліджень для з'ясування причин нинішніх деформацій системи оподаткування та узагальнення позитивного досвіду, що за умови його творчого використання може стати дієвим засобом для усунення значних недоліків у сучасній податковій системі України.

Теоретичний фундамент доктрини оподаткування закладено у працях основоположників вчення про державне господарство та фінанси Ж. Бодена, Ф. Юсті, Й. Зонненфельса, А. Сміта, Д. Рікардо, Дж. Кейнса, А. Лаффера та ін.

Розвиток філософсько-методологічних засад наукового осмислення природи і суспільного призначення податків пов'язане з такими вченими як: В. Навроцький, І. Франко, М. Алексеєнко, С. Іловайський, І. Патлаєвський, І. Янжул, М. Бунге, М. Туган-Барановський та ін. Серед сучасних українських вчених, які зробили значний внесок у висвітлення питань оподаткування, ретроспективний аналіз становлення системи податків в Україні і внесли вагомий вклад до розкриття теми дослідження є: В. Базилевич, Г. Башнянин, С. Бойко, О. Вербова, С. Голубка, С. Злупко, Т. Єфименко, В. Жвалюк, М. Карлін, А. Крисоватий, Л. Корнійчук, П. Леоненко, І. Лютий, С. Міщенко, В. Небрат, Н. Нечай, О. Головка, І. Комарницький, О. Манжура, П. Нікіфоров, С. Ніколенко, В. Орлик, С. Орлик, А. Пантелеймоненко, О. Реєнт, А. Соколовська, Н. Супрун, С. Степаненко, Л. Тарангул, Ю. Ущатовський, В. Фещенко, В. Федосов, П. Юхименко, Т. Цимбал, Л. Шаблиста та ін.

Віддаючи належне результатам багаторічних досліджень українських і зарубіжних економістів слід зауважити, що проблеми оподаткування другої половини XIX – початку XX ст. потребують подальшого комплексного дослідження. Зокрема, в частині висвітлення поглядів на еволюцію теоретичних аспектів; визначення чинників та виявлення характерних рис і закономірностей

на різних етапах розвитку українських земель, що ще не отримали всебічного висвітлення в сучасній вітчизняній історико-економічній науці, є актуальним.

Відтак комплексна розробка проблеми формування і еволюції вітчизняної системи оподаткування є важливим для розробки комплексу заходів щодо ефективного реформування податкової системи та вироблення ефективних засад фіскальної політики України на сучасному етапі її розвитку є актуальним науковим завданням, що визначило тему дисертації, її мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дане дослідження безпосередньо пов'язане з планами науково-дослідних робіт кафедри фінансово-економічної безпеки та банківського бізнесу Львівського торговельно-економічного університету, включене в план виконання науково-дослідних робіт Міністерства освіти і науки України теми «Фінансове забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України» (№ державної реєстрації 0115U004090), у межах якої автором обґрунтовано теоретичні положення і рекомендації щодо впливу оподаткування на розвиток національної економіки.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в дослідженні доктрини оподаткування в українській економічній думці (друга половина XIX – початок XX ст.) на підставі комплексного історико-теоретичного аналізу наукових поглядів на суспільне господарство, роль держави та податків у забезпеченні суспільно-економічного розвитку.

Для досягнення поставленої мети визначені такі основні завдання дослідження:

- з'ясувати економічну сутність доктрини оподаткування;
- розкрити зміст категорій «податок», «податкова система» та «податкова політика» на основі методологічних підходів українських учених другої половини XIX – початку XX ст.;
- удосконалити періодизацію та класифікацію етапів розвитку системи оподаткування на українських землях;
- розширити сутнісні характеристики оподаткування на західноукраїнських землях та Наддніпрянській Україні другої половини XIX – початку XX ст.;
- оцінити внесок українських вчених в обґрунтування реформ і системи оподаткування у другій половині XIX – початку XX ст.;
- проаналізувати структуру та динаміку податкових надходжень з українських губерній до загальноросійського бюджету, а також специфіку розподілу бюджетних коштів на українські потреби;
- дослідити ключові чинники формування та розвитку системи оподаткування на українських землях в період модернізації державного управління та ринкових перетворень економіки.

Об'єктом дослідження є процеси становлення та розвитку оподаткування в умовах розвитку ринкового господарства на українських землях у другій половині XIX – на початку XX ст.

Предметом дослідження є концептуальні засади українських вчених другої половини ХІХ – початку ХХ ст., що сприяли розвитку доктрини оподаткування.

Методи дослідження. Теоретичною основою дисертації є праці вітчизняних і зарубіжних науковців у галузі дослідження оподаткування, в тому числі в українській економічній думці, положення економічної теорії щодо оподаткування, напрацювання науковців у галузі історії фінансів та економіки. У якості системоутворюючого підходу у дослідженні доктрини оподаткування, економічних явищ та процесів у дисертаційній роботі використані принципи системності та історизму, які були реалізовані через застосування міждисциплінарних зв'язків, історико-генетичного методу, методу реконструкції геополітичних процесів і впливу на них політики оподаткування, а також історико-порівняльного та ретроспективного методів.

Методологічною базою дослідження є сукупність наступних методів: поєднання історичного і логічного аналізу (для виявлення за допомогою наукових джерел та конкретних історичних фактів умов, у яких розвивалася теорія оподаткування та формувався світогляд вчених); абстрагування і конкретизації (щоб, виокремивши суттєві властивості та ознаки, сформувані загальне уявлення про предмет дослідження); аналіз та синтез (для поглибленого дослідження умов і особливостей розвитку оподаткування та його відображення в українській економічній думці); порівняльний метод (для співставлення і порівняння умов розвитку українських земель у складі Австро-Угорщини та Російської імперії, а також поглядів різних вчених); системного аналізу (для вивчення теорії оподаткування в суспільно-економічній науці другої половини ХІХ – початку ХХ ст. як цілісної системи з врахування численних її особливостей та чинників, що впливали на її розвиток); економіко-статистичний метод (для дослідження економічного становища українських земель, його наслідків для розвитку оподаткування, а також аналізу податкових надходжень та видатків в українських губерніях); методологічні принципи проблемно-хронологічного підходу (для розробки основних етапів розвитку оподаткування).

Інформаційну базу дослідження складають законодавчі та нормативні акти державних органів влади, матеріали архівних фондів, праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань оподаткування, а також статистична інформація та наявні фактичні дані.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертаційній роботі отримано результати, які у сукупності вирішують важливе для економічної науки України завдання комплексного теоретико-методологічного дослідження доктрини оподаткування в українській фінансово-економічній думці другої половини ХІХ – початку ХХ ст. та виявленні особливостей і закономірностей її розвитку. Найбільш вагомі наукові результати, що характеризуються суттєвою науковою новизною, отримані автором особисто та виносяться на захист, полягають у наступному:

вперше:

– розроблено концепцію дослідження «доктрини оподаткування» в українській економічній думці, сутність якої полягає в сукупності поглядів при аналізі основних теоретичних засад оподаткування та поєднанні логічно-історичного, просторово-часового і системного підходів, що дає змогу більш широко та всебічно аналізувати ретроспективу його становлення і розвитку в інституціональному середовищі на українських землях другої половини ХІХ – початку ХХ ст.;

удосконалено:

– сутнісні характеристики доктрини оподаткування в українській економічній думці другої половини ХІХ – початку ХХ ст., що на відміну від існуючих базуються на основі аналізу нових ринкових умов господарювання як в Австро-Угорщині, так і в Російській імперії, що дало змогу визначити якісні ознаки і основні тенденції еволюції оподаткування в українській економічній думці як цілісної системи поглядів у контексті перебудови фінансової системи;

– визначення змісту економічних категорій «податок», «податкова система» та «податкова політика», згідно з яким: податок – це інструмент державного регулювання суспільних й економічних відносин, використання якого закріплене законодавчо та дозволяє державі утверджувати право стягнення і перерозподілу фінансових ресурсів згідно поточних потреб; податкова система – певна цілісність та обґрунтований підбір податків, зборів, обов'язкових платежів в установленому законом порядку механізму їх нарахування і стягнення, що в кінцевому результаті забезпечує мобілізацію фінансових ресурсів на соціально-господарські потреби; податкова політика – це система заходів органів державної влади у різнорівневій взаємодії з приводу використання податкового інструментарію для мобілізації фінансових ресурсів й формування бюджетних фондів, що дозволяє здійснювати обґрунтований перерозподіл коштів з метою задоволення необхідних суспільних потреб; що в цілому сприяє розвитку понятійного апарату за темою дослідження та розумінню співвідношення ключових вихідних понять у галузі фінансово-економічної думки та практики;

– періодизацію розвитку системи оподаткування на українських землях, що на відміну від існуючих розробок, дало змогу висвітлити особливості організації системи податків за часів: Київської Русі, монголо-татарського поневолення; Великого князівства Литовського; перебування українських земель у складі Російської імперії та Австро-Угорщини; Української Центральної Ради, Гетьманату Скоропадського, Директорії; радянської влади; незалежності України;

набуло подальшого розвитку:

– наукова оцінка теоретичного доробку українських вчених другої половини ХІХ – початку ХХ ст. у розробленні концептуальних засад доктрини оподаткування, зокрема: І. Франка і В. Навроцького у вигляді аналізу соціально-економічних умов, податків, податкової системи та податкової політики на західноукраїнських землях; державного діяча-реформатора М. Бунге у вигляді наукового обґрунтування реформ державного управління та

оподаткування, що сприяє глибшому розумінню їх внеску в розвиток економічної теорії (друга половина XIX ст.), а також висвітленню основних управлінських заходів з акцентом на використання податкового інструментарію;

– підхід до аналізу структури та динаміки податкових надходжень до загальноросійського бюджету, що надав можливість оцінити податкову політику царської імперії в українських губерніях, їх роль та місце у забезпеченні стабільних доходів (винокуріння, акцизні та митні збори) в державну казну при обмежених витратах на українські потреби;

– науково-практичні підходи щодо характеристики ключових чинників оподаткування, до яких віднесено: рівень економічного розвитку, соціально-економічний устрій суспільства, державний устрій країни, домінуючу в суспільстві економічну теорію, що дозволило виявити ступінь їх впливу на розвиток системи оподаткування на українських землях у період суспільно-економічної трансформації та переходу до ринкової економіки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні наукові результати і висновки, концепція дослідження, зібраний фактичний матеріал можуть бути використані для подальшого дослідження даної теми і суміжної проблематики, для осмислення величини доробку українських вчених щодо питань оподаткування другої половини XIX – початку XX ст. на українських землях та чинників, що вплинули на їх розвиток; при викладанні загальних і спеціальних курсів з історії економіки і фінансів, а також історії економічної та фінансової думки у вищих навчальних закладах гуманітарного й спеціального профілю підготовки. Матеріали дисертаційної роботи можуть також використовуватися фахівцями державних установ для врахування історичних уроків у процесі формування засад оподаткування на сучасному етапі національного розвитку.

Практична цінність результатів дисертаційної роботи підтверджується їх застосуванням у діяльності Головного управління Державної фіскальної служби у Київській області (довідка № 94/ч/10-36-04-01-19 від 05.09.2016 р.) та Товариства з додатковою відповідальністю «Страхова компанія «СПЕЙР» (довідка № 09/16-69/01 від 26.09.2016 р.).

Результати, одержані у дисертації, знайшли практичне застосування у навчальному процесі Білоцерківського інституту економіки та управління Вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» при викладанні навчальних дисциплін «Історія економіки та економічної думки», «Фінанси» та «Податкова система» (довідка № 192/11 від 06.10.2016 р.), а також обговорювалися на науково-методичних семінарах кафедри фінансово-економічної безпеки та банківського бізнесу і використовувались під час викладання дисципліни «Комплексне забезпечення фінансово-економічної безпеки» у Львівському торговельно-економічному університеті (довідка № 53-017 від 14.09.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним завершеним науковим дослідженням. Усі наукові результати, представлені у цій дисертації, отримані автором самостійно. Із наукових праць, опублікованих у

співавторстві, у дисертаційній роботі використано лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи дисертанта.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертації доповідались та обговорювались на 1 науковій та 8 науково-практичних конференціях, а саме: XVIII Miedzynarodowa konferencja naukowa «Jakosc i ryzyko w organizacji w warunkach zmienności otoczenia» (Lublin, Polish, 2015 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.» (Київ, 2015 р.); XII Міжнародній науково-практичній конференції «Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України» (Київ, 2015 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні виклики розвитку світової економіки» (Київ, 2015 р.); International scientific and practical conference «Economics, management, law: problems of establishing and transformation» (Dubai, UAE, 2016); Conferinta international tiintifico-practica «Economia i transformarea managementului economiei nationale / Dezvoltarea sistemelor sociale i economice intr-un mediu competitive la nivel global (Chisinau, Republica Moldova, 2016); Miedzynarodowej konferencji naukowo – praktycznej (Czestochowa, Polska, 2016); International Scientific-Practical Conference From Baltic to Black Sea «National Models of Economic Systems» (Riga, 2016); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Умови економічного зростання в країнах з ринковою економікою» (Переяслав-Хмельницький, 2016 р.).

Публікації. Основний зміст і результати дисертації опубліковано у 15 наукових працях загальним обсягом 6,06 друк. арк., із яких особисто автору належать 5,57 друк. арк., у т. ч.: 9 статей у наукових фахових виданнях (із них 6 – у виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз) та 6 праць – у інших виданнях.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 217 сторінок. Обсяг основного тексту становить 178 сторінок. Робота містить 6 таблиць і 17 рисунків, із яких 2 ілюстрації повністю займають площу сторінки; 15 додатків на 16 сторінках. Список використаних джерел містить 200 найменувань і розміщується на 21 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, викладено методологічну основу і методи дослідження, обґрунтовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів. Подано інформацію щодо апробації результатів дисертації, публікацій, структури та обсягу проведеного дослідження.

У розділі 1 «Теоретичні основи розвитку доктрини оподаткування в українській економічній думці» проведено аналіз джерельної бази та визначено ступінь дослідженості зазначеної проблеми, розкрито методологічні

засади дослідження, а також визначено та проаналізовано історико-економічні умови розвитку доктрини оподаткування на українських землях другої половини ХІХ – початку ХХ ст. та його вплив на соціально-економічний розвиток і еволюцію економічної думки.

Розкрито значимість доктрини оподаткування, яка трактується як сукупність поглядів щодо витоків формування податку, його джерел та еволюційного розвитку. Концепція дослідження доктрини оподаткування спрямована на обґрунтування податків, аналізу трансформації та еволюції податкової системи, обґрунтування податкової політики у контексті розвитку національної економіки.

Обґрунтовано, що важливим елементом дослідження економічних явищ і процесів є принцип історизму, який відіграє особливу роль у пізнанні їх сутності та економічного змісту податку. Його застосування в дослідженні податкової системи передбачає необхідність з'ясування якісних зрушень, що відбулись під час її розвитку на українських землях другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Цей принцип також вимагає виявлення притаманних податкам суперечностей, вивчення їх особливостей, можливих шляхів своєчасного вирішення проблем, що дає змогу розкрити тенденції їх подальшого розвитку та сприйняття податків у суспільстві. На рис. 1 наведено інтерпретацію сприйняття податків у суспільстві в залежності від способу їх стягнення та перерозподілу, а також філософії їх обґрунтування та справляння.

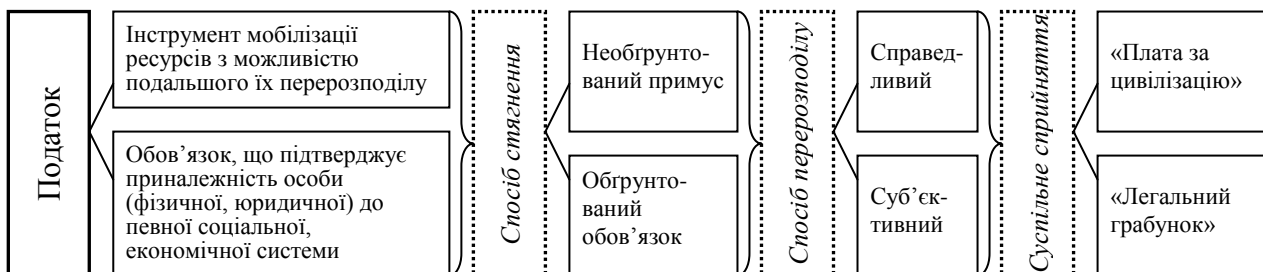

Рис. 1. Інтерпретація сприйняття податків у суспільстві

На основі аналізу фінансово-економічних джерел узагальнено існуючі визначення податкової системи, ролі податків у забезпеченні функцій держави, зокрема через податкову політику та сприяння господарському розвитку і суспільному добробуту.

Здійснено ретроспективний аналіз і висвітлено науково-практичний внесок українських вчених другої половини ХІХ – початку ХХ ст., у розвиток фінансово-економічної думки в частині оподаткування, зокрема висвітлено позиції українських вчених щодо основних джерел оподаткування (майно і дохід), відстоюючи особливе значення останнього.

Визначено сутність податкової системи та її інтерпретації. Доведено, що податкову систему слід розглядати як сукупність встановлених у державі податків, зборів і платежів, як вимірник конкретних соціальних умов країни і як фактор розвитку економіки. У фокус ретроспективного аналізу становлення податкової системи на українських землях вкладено визначення переліку податків, зборів і платежів, що сплачувались різними суб'єктами у визначених обсягах до різних рівнів бюджетів, а також з'ясування механізмів стягнення податків та вивчення законодавчої основи такої діяльності. Виходячи з цього розглянуто становлення національної податкової системи, де відображені ідеї держави, інтерпретації та визначення сутності фіскальної політики і податкової системи, з пошуком характерних закономірностей та особливостей.

Обґрунтовано основні характеристики становлення податкової системи з часів Київської Русі і Галицько-Волинського князівства. Проаналізовано особливості податкової системи на українських землях у період входження до складу Великого князівства Литовського. Характерною ознакою даного етапу виявлено поступовий перерозподіл сплати податків між княжою казною і шляхетською верхівкою. У період поневолення в складі Речі Посполитою продовжувалась політика основного податкового тиску на селян. Водночас зберігались податкові пільги для панівної еліти, а також для католицького духовенства. Окрему увагу звернено на досвід формування податкової системи у Запорізькій Січі. Зазначено про відмінності в оподаткуванні українських земель, які впродовж середини XVII – початку XX століття були поділені між Російською й Австро-Угорською імперіями. На фоні значного податкового тягаря, відбулись важливі суспільно-господарські трансформації, які дозволили розвивати господарювання й поступово перенаправляти пріоритети збору податків з селян і бідних міщан на підприємницьке середовище. Досліджено практику оподаткування українських земель у періоди зміни влади за Української Центральної Ради, Гетьманату Скоропадського і Директорії. Виділено характерні ознаки оподаткування за радянської влади, а також здійснено періодизацію становлення податкової системи в умовах незалежності України, виділивши найбільш характерні її ознаки.

Таким чином, для вирішення завдань поставлених в дисертаційній роботі, господарські процеси розглядаються на основі принципів взаємозалежності, системності, цілісності та структурованості суспільства.

У розділі 2 «Концептуальні засади доктрини оподаткування в західноукраїнській економічній думці другої половини XIX – початку XX ст.» висвітлено взаємозв'язок розвитку держави з пошуком джерел доходів, які визначають напрями і заходи економічної політики; обґрунтовано, що державі доступні спеціальні примусові публічно-правові засоби отримання господарських благ, зокрема через сферу оподаткування; визначено особливості розвитку суспільно-політичного та господарського середовищ на західноукраїнських землях як підґрунтя для формування основних засад оподаткування в суспільно-економічній думці краю; досліджено внесок вчених краю у процес формування економічної думки західноукраїнських земель другої половини XIX – початку XX ст.

Розкрито відмінності соціально-політичного розвитку Західної частини та решти української території, а разом з тим і формування цілісної картини розвитку економічної думки в досліджуваній період. Основна увага зосереджена на аграрній реформі 1848 року, завдяки якій відбулися важливі зміни в Австро-Угорській імперії, що справили значний вплив на становище західноукраїнського населення.

Виділено три основні її положення: 1) ліквідації юридичної залежності селянина від поміщика; 2) наділення селян землею, яка переходить у їхню власність; 3) сплати селянами поміщикам вартості кріпосних повинностей. Хоч скасування панщини було проведене з нехтуванням інтересів селянської верстви, крім грошового відшкодування за землю, селяни змушені були платити за користування сервітутами, що робило їх залежними від поміщиків у господарському відношенні. У зв'язку з цим доведено, що започаткування аграрної реформи на західноукраїнських землях зумовило формування фабрично-заводської промисловості, втягування західноукраїнського краю в загальноєвропейський процес становлення індустріального суспільства, а також формуванню ринкових засад.

З'ясовано зміст системи оподаткування на західноукраїнських землях у складі Австро-Угорської імперії другої половини XIX – початку XX ст. Зазначено, що друга половина XIX століття є важливим періодом для наукового аналізу в силу важливих реформ та їх подальшого впливу на можливості сплати податків різними категоріями громадян. З метою комплексного розуміння тогочасної ситуації, вивчено найбільш важливі соціально-економічні трансформації досліджуваного періоду, зокрема: скасування кріпацтва та аграрна реформа, розвиток товарно-грошових відносин з продажем землі селянам, спеціалізація й машинізація сільського господарства, розвиток капіталістичного підприємництва, фабричного виробництва і переробних сфер промисловості, суттєве вдосконалення транспортної і формування банківської інфраструктури, створення кооперативів і розвиток господарського патріотизму. Розкрито характер впливу даних трансформацій на систему оподаткування, який може проявлятися у вартісних, кількісних, процедурних і ціннісних змінах. Акцентовано увагу на стримуванні розвитку західноукраїнських земель через необґрунтовану податкову політику, при якій податкові стягнення не відповідали реальній платоспроможності населення, особливо сільського. Розкрито утвердження принципів оподаткування, зокрема щодо обов'язку сплати податків, що залишається важливим і в умовах сьогодення.

Охарактеризовано особливості стягнення основних видів податків та висвітлено процедурні питання сплати податків, у тому числі щодо стягнення недоїмок за несплату, обов'язку індемнізації, що обмежував переваги селян від скасування кріпацтва та можливості одержання власності на землю. Обґрунтовано, що в зазначений період (панування Австро-Угорщини на західноукраїнських землях, яке тривало ще з 70-х років XVIII століття до 1918 року (розпад імперії Габсбургів), доктрина оподаткування мала свої характерні особливості. Насамперед, серед західноукраїнських вчених вагомий

методологічний внесок у розвиток доктрини оподаткування зробили В. Навроцький та І. Франко. Проведено аналіз поглядів В. Навроцького щодо особливостей оподаткування на західноукраїнських землях та охарактеризовано соціально-економічне середовище формування його світогляду.

Проаналізовано концептуальні положення досліджень І. Франка за економічним напрямом з їх інтерпретацією до формування податкової системи та деталізацією його позиції відносно сплати: подвірного, ґрунтового, консумційного, зарібкового, доходного та інших видів податків. Висвітлено найбільш актуальні наукові положення праць І. Франка, зокрема, щодо утвердження податкової системи, що спиралася б на принципи справедливості оподаткування та сприяння розвитку господарства.

Таким чином встановлено, що важливим напрямом досліджень в українській фінансово-економічній думці був аналіз ключових принципів побудови податкової системи ринкового типу в Австро-Угорській імперії та підвладних їй західноукраїнських землях.

У розділі 3 «Розвиток доктрини оподаткування та формування податкової системи ринкового типу в українських губерніях другої половини ХІХ – початку ХХ ст.» здійснено аналіз аграрної реформи 1861 року та її вплив на соціально-економічний розвиток, а також висвітлено проблеми державних фінансів та питання оподаткування у працях українських учених; проведено його аналіз в українських губерніях, що знаходилися під владою Російської імперії.

Доведено, що ринкова трансформація Російської імперії, а разом з тим і українського суспільства, що було їй підвладне, вимагала докорінної перебудови системи державних фінансів загалом та оподаткування зокрема.

На основі проведеного аналізу зроблена комплексна оцінка податкової реформи 1863 року. Зокрема, охарактеризовано чинники та позитивні й негативні риси проведення податкової реформи та її наслідки для соціально-економічного розвитку українських земель. Акцентовано увагу на регіональних особливостях податкових нововведень на території українських губерній. Здійснено оцінку й узагальнено вплив наслідків податкової реформи на економічний та соціальний розвиток Наддніпрянської України, зокрема звернуто увагу на той факт, що в результаті здійснення податкової реформи в українських губерніях спостерігалась помітна активізація виробничих відносин ринкового типу.

Обґрунтовано, що об'єктом дослідження українських вчених ставали теоретичні принципи і положення економічної науки, що спиралася переважно на методологію класичної школи політекономії та німецької історичної школи. Відбувався пошук теоретичної основи для активних дій уряду, зокрема, вирішення соціальних проблем, що загострювались у суспільстві в ході утвердження нової економічної системи і витіснення нею традиційних форм економічного і культурного життя. Виходячи з цього, розкрито діяльність видатного вченого та державного діяча М. Бунге, зокрема, його внесок в розвиток системи державного управління та оподаткування. Розглянуто проблеми впливу економічної політики на господарський розвиток через

механізми оподаткування. Так, на рис. 2 наведено динаміку окремих фінансово-економічних показників розвитку Російської імперії у період управлінської діяльності М. Бунге на посту міністра фінансів, яка характеризується поступовим зростанням надходжень від непрямого оподаткування, з одночасним зростанням бюджетного дефіциту та закордонних платежів, а також зниженням продуктивності основних галузей господарства, що пов'язане в першу чергу із збільшенням витрат в зв'язку із веденням військових дій.

Проаналізовано систему оподаткування в Наддніпрянській Україні (у розрізі 9 губерній – Харківської, Полтавської, Чернігівської, Київської, Волинської, Подільської, Катеринославської, Херсонської та Таврійської) часів одного з багатьох етапів глобалізації – розвитку світового монополістичного капіталізму.

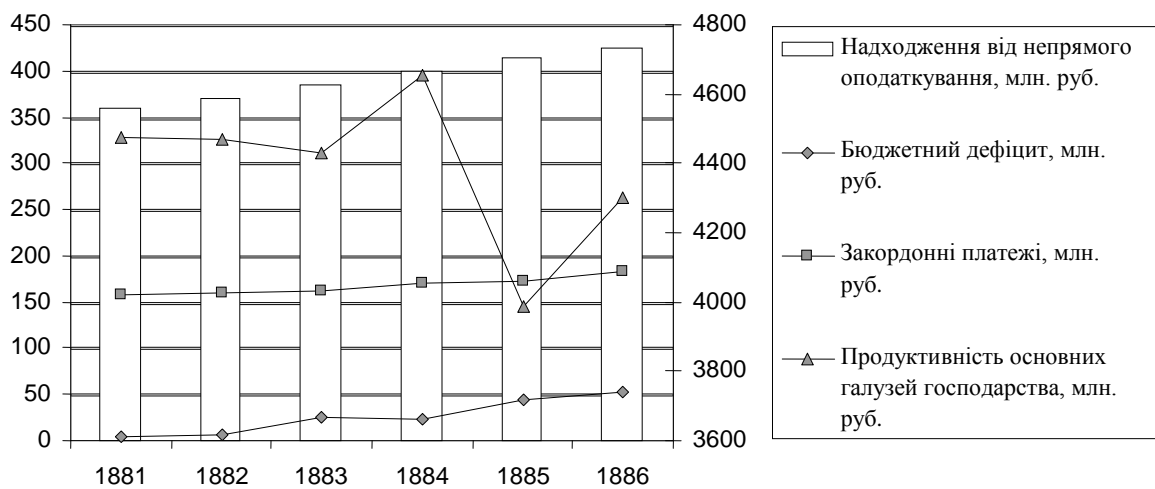

Рис. 2. Динаміка окремих фінансово-економічних показників розвитку Російської імперії у період управлінської діяльності Миколи Бунге

Розглянуто наслідки впливу економічної політики Російської імперії на господарський розвиток українських губерній, а також їх ролі в загальноекономічному розвитку Росії через механізми оподаткування. При цьому обґрунтовано, що Російська імперія потребувала постійних і досить потужних надходжень до державної казни для утримання цілісності своїх територій, що призводило до ведення майже постійних війн з сусідніми державами. Важливим джерелом таких надходжень якраз і були українські губернії, а на потреби Наддніпрянської України з цих грошей поверталось тільки трохи більше половини.

Таким чином доведено, що тільки маючи свою державу, можна формувати власний бюджет, піклуватися про добробут своїх громадян та віднайти можливість, стати могутньою в економічному і військовому відношеннях країною. Однією з таких засад і є державна податкова політика, внаслідок виконання якої повинні бути враховані всі можливості дохідної частини бюджету, що забезпечить її піднесення та конкурентоздатність у світовому масштабі.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено важливе для економічної науки України завдання, комплексного теоретико-методологічного дослідження доктрини оподаткування в українській фінансово-економічній думці другої половини ХІХ – початку ХХ ст. та виявленні особливостей і закономірностей її розвитку, що дає підставу зробити узагальнюючі висновки теоретико-методологічного й науково-прикладного характеру:

1. Розроблено концепцію дослідження сутності доктрини оподаткування в українській економічній думці другої половини ХІХ – початку ХХ ст. на основі принципів релевантності (відповідності отриманих результатів дослідження оподаткування поставленим завданням), селективності (виокремлення самостійного напрямку дослідження), синергізму (відображення органічної єдності різних факторів щодо створення сприятливих умов оподаткування, стимулювання розвитку господарства та підвищення життєвого рівня населення), що сприяє її висвітленню у двох площинах: по-перше – у тісному взаємозв'язку із суспільно-господарськими проблемами та шляхами їх вирішення в українських землях у складі двох імперій; по-друге, спрямованість досліджень на вирішення актуальних завдань господарського розвитку, і насамперед, на зміцнення державних засад в організації оподаткування, кредиту, фінансів, зумовила появу численних розвідок у сфері державних фінансів та податків.

2. На основі аналізу доктрини оподаткування в працях українських вчених запропоновано авторські визначення економічних категорій «податок», «податкова система» та «податкова політика». Згідно з визначенням, запропонованим у дисертації, податок трактується як інструмент державного регулювання суспільних й економічних відносин, використання якого закріплене законодавчо та дозволяє державі утверджувати право стягнення і перерозподілу фінансових ресурсів згідно поточних потреб. Податкова система розглядається як певна цілісність та обґрунтований підбір податків, зборів, обов'язкових платежів в установленому законом порядку механізму їх нарахування і стягнення, що в кінцевому результаті забезпечує мобілізацію фінансових ресурсів на соціально-господарські потреби. Податкова політика – це система заходів органів державної влади у різнорівневій взаємодії з приводу використання податкового інструментарію для мобілізації фінансових ресурсів й формування бюджетних фондів, що дозволяє здійснювати обґрунтований перерозподіл коштів з метою задоволення необхідних суспільних потреб.

3. Удосконалено періодизацію, виділено характерні етапи процесу історичного розвитку оподаткування, де відображені податкова політика держави, особливості організації системи податків за часів: Київської Русі (відсутність цілісної системи оподаткування, домінування примусового характеру оподаткування); поневолення монголо-татарами (впровадження митних та акцизних платежів); Великого князівства Литовського (існування церковної «десятини», безоплатної роботи селян на задоволення потреб князя і шляхти); панування Російської імперії та Австро-Угорщини (трансформація

господарства на ринкових засадах, розвиток товарно-грошових відносин, кооперативного руху, зростання обсягів надходжень від сплати податків); Української Центральної Ради; Гетьманату Скоропадського; Директорії (спроби здобуття фінансової незалежності, впровадження власної грошової і податкової системи, підвищення податкового тиску на населення в умовах розрухи, недоотримання податкових надходжень); періоду радянської влади (жорстка податкова політика, спроби скорочення різних видів податків із заміною на основні – податок з обігу, додаткові відрахування від прибутку, поділ податків на загальнодержавні і місцеві); незалежності України (формування власної податкової системи, законодавче регламентування податкової системи) оптимізація податкового навантаження відповідно до одержаних натомість соціально-економічних вигод. Запропонована періодизація може стати рамковою основою для поглибленого дослідження оподаткування, пов'язаної із інституційними змінами в господарській системі України.

4. З'ясовано, що після аграрної реформи 1848 року рустикальні землі (які до того були власністю поміщиків) були перетворені на приватну власність західноукраїнських селян. Проте, половина галицьких селян стали власниками невеликих ділянок землі, що не давало змоги належним чином вести економічно вигідне господарювання. Визискування селянства як основного суб'єкта оподаткування нерідко перевищувало його платоспроможність, породжуючи як наслідок, податкову заборгованість. Селянська реформа 1861 року на території українських губерній проводилась, насамперед, в інтересах поміщиків і за таких умов, викупні платежі сприймалися як новий податок, а не часткові виплати за отриману землю. Існували цілі категорії кріпаків, які зовсім не одержали землі. Взамін за одержану у своє володіння землю селяни повинні були виплачувати поміщику компенсацію (була розтягнута на 48 років) грошима або відробляти повинності. Завищені ціни на землю призвели до того, що селянству довелося заплатити поміщикам суму на 50% більшу від її реальної вартості.

5. Для сприяння глибшому розумінню внеску українських учених другої половини XIX – початку XX ст. у розвиток доктрини оподаткування, а також висвітлення основних управлінських заходів з акцентом на використання податкового інструментарію, обґрунтовано їх теоретичні та практичні напрацювання, зокрема: І. Франка з його аналізом різних видів податків та утвердженням податкової системи на принципах справедливості оподаткування, В. Навроцького з обґрунтуванням земельного оподаткування, проблем впливу великого бізнесу на систему оподаткування, державного діяча-реформатора М. Бунге з акцентом на мобілізацію фінансових ресурсів до бюджету через використання інструментарію ренти; реорганізацію системи податків за принципами суворої справедливості; пониження викупних платежів з метою покращення добробуту сільського населення; відстоювання більш справедливого механізму ліквідації подушного податку; ініціювання впровадження прибуткового податку; розвиток інституційної основи стягнення і перерозподілу податків, зокрема через запровадження інституту податкових інспекторів.

6. Для оцінки податкової політики царської імперії в українських губерніях, визначення їх ролі та місця у забезпеченні стабільних доходів (винокуріння, акцизні та митні збори) в державну казну при обмежених витратах на українські потреби, проаналізовано структуру та динаміку податкових надходжень з українських губерній до загальноросійського бюджету. З'ясовано, що українські губернії були примусовим донором щодо цих надходжень, так як імперія брала у відносному вираженні з них більше, ніж з російських губерній, а поверталось з цих коштів тільки трохи більше половини сплаченого. Визначено, що податкова політика в українських губерніях залежала від багатьох внутрішніх (суспільно-управлінські, соціально-економічні, демографічні) і зовнішніх (географічні, природнокліматичні, політичні) чинників, а загальнодержавні податі йшли перш за все на утримання царського двору, бюрократичного апарату, військового й морського відомства, а також на військові потреби.

7. З метою вирішення проблем у сфері управління державними фінансами з метою ефективного господарського розвитку, проведений аналіз ключових чинників оподаткування в контексті становлення і розвитку ринкової економіки доводить актуальність та значимість теоретичних здобутків українських вчених щодо оподаткування. Встановлено, що дослідження проблеми державних витрат, їх розподілу та ефективності; розробка питань лібералізації податкової політики; дослідження територіального аспекту формування доходів та здійснення урядових витрат має надзвичайно важливе значення не лише в галузі дослідження доктрини оподаткування та історії фінансово-економічної науки, але й для глибокого розуміння напрямів і перспектив реформування національної економіки та управління нею в сучасній Україні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Чинчик А. А. Особливості податкової реформи 1863 року та її вплив на соціально-економічний розвиток України / А. А. Чинчик // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2015. – Вип. 15 (4). – С. 13–17 (0,4 друк. арк.).
2. Чинчик А. А. Теоретичні засади природи та сутності податку в українській економічній думці (друга пол. XIX – поч. XX ст.) / А. А. Чинчик, С. М. Голубка // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». – 2015. – Вип. 3. – С. 83–87 (0,42 друк. арк., особисто автором проведено аналіз поглядів на економічну сутність податку в українській економічній думці (друга половина XIX – початок XX ст.) – 0,34 друк. арк.).
3. Чинчик А. А. Видатні діячі в історії фінансів України: Василь Євтихійович Власенко (1909–1970) / А. А. Чинчик // Історія народного господарства та економічної думки України: зб. наук. праць. – Вип. 48 / Відп. ред. докт. екон.

наук В. В. Небрат. – Київ: ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України», 2015. – С. 196–205 (0,56 друк. арк.).

Статті у наукових періодичних виданнях іноземних держав та виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз

4. Чинчик А. А. Погляди Володимира Навроцького на систему оподаткування / А. А. Чинчик, С. М. Голубка // Науковий вісник Мукачівського державного університету (Російський індекс наукового цитування (Росія); CiteFactor (США); Research Bible (Японія); Scientific Journal Impact Factor (SJIF); Академія Google (США); InfoBase Index). – Серія «Економіка». – 2016. – Вип. 1 (5). – С. 262–267 (0,48 друк. арк., особисто автором обґрунтовано концепцію оподаткування В. Навроцького та його внесок в українську економічну думку – 0,38 друк. арк.).
5. Чинчик А. А. Трагування терміну «податок» в українській економічній думці / А. А. Чинчик // Економічний вісник університету: збірник наукових праць учених та аспірантів (Російський індекс наукового цитування (РІНЦ), Всеросійський інститут наукової і технічної інформації Російської академії наук (ВІНІТІ РАН), Ulrich's Periodicals Directory (США), International Scientific Indexing (ISI, UAE), Universal Impact Factor (UIF), Cite Factor, Google Scholar, Research Bible, Open Academic Journals Index (ОАІІ), CyberLeninka (Росія), Index Copernicus (IC), Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського). – Вип. 29/2. – Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2016. – С. 470–474 (0,4 друк. арк.).
6. Чинчик А. А. Система оподаткування Галицьких земель другої половини ХІХ століття / А. А. Чинчик, С. М. Голубка // Економічний форум (Ulrich's Periodicals Directory (США), РІНЦ (Росія), Index Copernicus (Польща). – 2016. – № 2. – С. 22–28 (0,48 друк. арк., особисто автором розкрито особливості податкової політики Австро-Угорщини та її вплив на західноукраїнські землі – 0,38 друк. арк.).
7. Чинчик А. А. Економічні погляди Івана Франка та його внесок у податкознавство / А. А. Чинчик, С. М. Голубка // Вісник ОНУ. Серія «Економіка» (Google Scholar, Index Copernicus, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського). – 2016. – Том 21, вип. 7(49). – С. 16–20 (0,45 друк. арк., особисто автором окреслено внесок Івана Франка у вивчення податків – 0,36 друк. арк.).
8. Чинчик А. А. Базові поняття теорії податків у світлі нового функціонального значення / А. А. Чинчик // Економічний вісник університету: збірник наукових праць учених та аспірантів (Російський індекс наукового цитування (РІНЦ), Всеросійський інститут наукової і технічної інформації Російської академії наук (ВІНІТІ РАН), Ulrich's Periodicals Directory (США), International Scientific Indexing (ISI, UAE), Universal Impact Factor (UIF), Cite Factor, Google Scholar, Research Bible, Open Academic Journals Index (ОАІІ), CyberLeninka (Росія), Index Copernicus (IC), Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського). – Вип. 30/1. – Переяслав-Хмельницький:

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2016. – С. 222–229 (0,6 друк. арк.).

9. Чинчик А. А. Сутність базових понять теорії оподаткування в українській фінансово-економічній науці / А. А. Чинчик, С. М. Голубка // Економічний вісник НГУ. Науковий журнал. (SciVerse Scopus, Google Scholar, Index Copernicus, Ulrich's Web Global Serials Directory, Research Bib Journal Database, EBSCOhost, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського). – 2016. – № 4(56). – С. 72–80 (0,58 друк. арк., особисто автором розкрито зміст та особливості доктрини оподаткування – 0,46 друк. арк.).

Публікації в інших виданнях

10. Чинчик А. А. Питання оподаткування в теорії та практичній діяльності М. Бунге / А. А. Чинчик // *Jakość w Zarządzaniu organizacja: [monografia] redakcja pod Elżbiety Skrzypek, Agnieszki Piaseckiej, Aleksandry Kowalskiej.* – Lublin.: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, 2015. – С. 17–180 (0,25 друк. арк.).
11. Чинчик А. А. Розвиток системи оподаткування на українських землях в умовах глобалізації: історичний екскурс / А. А. Чинчик // *Globalne Aspekty Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych Światowej w warunkach niestabilności Gospodarczej: monografia Międzynarodowej KONFERENCJI Naukowo - Praktycznej.* – Częstochowa, Polska. Wydawnictwo Akademii Polonijnej w Częstochowie «Educator», 2016. – 897 с. – С. 373–383 (0,6 друк. арк.).
12. Чинчик А. А. Transformation theory research tax and its importance for solving problems of modern fiscal / А. А. Чинчик // *Economics, management law: problems of establishing and transformation. Collection of scientific articles: scientific journal «Economics and finance».* – Dubai, UAE: Al Ghurair Printing and Publishing LLC, 2016. – 404 с. – С. 198–202 (0,25 друк. арк.).
13. Чинчик А. А. Концепція оподаткування М. Алексеєнка / А. А. Чинчик // *Парадигмальні зрушення в економічній теорії ХХІ ст.: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 15–16 жовтня 2015 р.* – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2015. – Т.1. – 234 с. – С. 168–170 (0,18 друк. арк.).
14. Чинчик А. А. Трансформація податкових аспектів в українській економічній думці ХІХ – початку ХХ ст. та їх міжнародний контекст/ А. А. Чинчик // *Dezvoltarea sistemelor sociale i economice într-un mediu competitiv la nivel global. Partea întâi.* – Chisinau, Republica Moldova.: Universitate de stat din Moldova, 2016. – Partea întâi. – 312 с. – С. 85–88 (0,21 друк. арк.).
15. Чинчик А. А. Ретроспективний аналіз оподаткування на галицьких землях другої половини ХІХ століття / А. А. Чинчик // *International Scientific-Practical Conference From Baltic to Black Sea: National Models of Economic Systems: Conference Proceedings, March 25, 2016.* Riga: Baltija Publishing. – 2016. – С. 11–14 (0,2 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Чинчик А. А. Розвиток доктрини оподаткування в українській економічній думці другої половини XIX – початку XX ст. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. – Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі». – Полтава, 2017.

Дисертаційну роботу присвячено комплексному дослідженню розвитку доктрини оподаткування в українській економічній думці другої половини XIX – початку XX ст. Розглянуто закономірності й особливості податків на українських землях та розроблено періодизацію, виділено характерні періоди історичного процесу розвитку системи оподаткування в умовах організації господарства на ринкових засадах. Проаналізовано роль наукових концепцій українських вчених як теоретичної основи бюджетно-податкової політики. Обґрунтовано значимість теоретичних здобутків українських вчених щодо оподаткування з метою ефективного розвитку господарства. Розкрито причини зубожіння населення на українських землях через необґрунтовану систему оподаткування з боку Австро-Угорської та Російської імперій. Доведено примусовість сплати податків зі спричиненням високого рівня соціальної напруги та проблемних взаємовідносин між владою і суспільством.

У роботі зазначається необхідність врахування історичного досвіду оподаткування щодо розвитку господарства на ринкових засадах в Україні.

Ключові слова: українська фінансово-економічна думка, історія економічної думки, податки, податкова система, податкова політика, доктрина оподаткування, ринкове господарство, трансформація економіки.

АННОТАЦИЯ

Чинчик А. А. Развитие доктрины налогообложения в украинской экономической мысли второй половины XIX – начала XX в. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.01 – экономическая теория и история экономической мысли. – Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли». – Полтава, 2017.

Диссертация посвящена комплексному исследованию вопросов организации и характерным чертам налогообложения на украинских землях в системе формирования рыночного хозяйства второй половины XIX – начала XX в., а также ее отображения в научных источниках.

На основе изучения исторических источников обобщена роль налогов в развитии государства и общества. Освещены взаимосвязь развития государства и поиск источников государственных доходов, которые определяют направление и меры экономической политики. Обращено внимание на то, что

государству, благодаря финансовой власти, доступные специфические принудительные публично-правовые способы получения хозяйственных благ.

Проанализированы концептуальные подходы к определению основных принципов доктрины налогообложения в украинской экономической мысли второй половины XIX – начала XX в.

Определены основные тенденции эволюции налогообложения в украинской экономической мысли как целостной системы взглядов по принципу исторической обусловленности.

Раскрыта сущность налогов в финансовом обеспечении функций государства по содействию экономическому развитию и общественному благосостоянию.

Разработана периодизация развития налогообложения на украинских землях и освещены особенности организации системы налогов во времена Киевской Руси, период порабощения монголо-татарами; период Великого княжества Литовского; господство Российской империи и Австро-Венгрии; Украинской Центральной Рады, государственности за П. Скоропадского, Директории; советский этап; период независимости Украины. Особое внимание обращено на политику налогообложения на украинских землях со стороны Австро-Венгерской и Российской империй.

Раскрыты причины обнищания населения Галичины из-за необоснованной системы налогообложения в Австро-Венгерской монархии. Доказано абсолютную принудительность системы уплаты налогов с причинением высокого уровня социальной напряженности и проблемных взаимоотношений между властью и обществом.

Проанализированы социально-экономическое развитие на украинских землях и его влияние на изучение вопросов налогообложения, что нашло свое отражение в трудах многих ученых, экономистов и публицистов второй половины XIX – начала XX в., в частности, И. Франко, В. Навроцкого, М. Алексеенко, С. Иловайского, И. Патлаевского, Г. Сидоренко и других.

Акцентируется внимание на роли теоретического наследия выдающегося украинского ученого и государственного деятеля М. Бунге, а также освещены основные его управленческие меры по реформированию экономики и государственных финансов.

Рассмотрены основные аспекты и направления осуществления налоговой реформы 1863 года в Российской империи. Определен комплекс факторов, которые непосредственно повлияли на процесс формирования имперской налоговой политики. Акцентируется внимание на региональных особенностях налоговых нововведений на территории украинских губерний Российской империи. Предпринята попытка оценить и обобщить последствия налоговой реформы 1863 года на экономическое и социальное развитие Украины.

Показана важность и актуальность исторического анализа налоговой системы в тесной связи с эволюцией государства, учитывая современные процессы и вызовы, стоящие перед финансовой системой и национальным хозяйством Украины.

Обосновано, что решение современных проблем государственных финансов должны опираться на выработанные финансовой наукой и подтвержденные практикой приоритеты и принципы формирования эффективных финансовых механизмов экономической политики и мирового опыта.

Сосредоточено внимание на том, что анализ доктрины налогообложения, научные разработки представителей экономической мысли Украины второй половины XIX – начала XX в. актуальны для изучения современных проблем в сфере управления государственными финансами и налогообложения с целью эффективного развития национального хозяйства. Обращено внимание на то, что исследование развития налогообложения в украинской экономической мысли позволяет обогатить украинскую науку не только малоисследованной тематикой, но и собственной позицией по построению целостной национальной налоговой системы.

Ключевые слова: украинская финансово-экономическая мысль, история экономической мысли, налоги, налоговая система, налоговая политика, доктрина налогообложения, рыночное хозяйство, трансформация экономики.

SUMMARY

Chynchyk A. Development of the doctrine of taxation in the Ukrainian economic thought of the second half nineteenth – early twentieth century. – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of economic sciences on the specialty 08.00.01 – economic theory and history of economic thought. – Higher Educational Establishment of Ukoopspilka "Poltava University of Economics and Trade". – Poltava, 2017.

The thesis is devoted to the examination of the doctrine of taxation in the Ukrainian economic thought of the second half nineteenth – early twentieth century. The regularities and features taxes on Ukrainian lands and developed periods its marked characteristic of the historical process of development of taxation in terms of the economy on market principles. The analysis of the role of scientific concepts Ukrainian scientists as the theoretical framework of fiscal policy was made. The importance of theoretical achievements Ukrainian scientists on taxation for effective economic development was proved. The causes of poverty in the Ukrainian lands because of unreasonable tax system of the Austro-Hungarian and Russian empires disclosed. It proved compelling taxes from high level to cause social tension and problematic relationship between government and society.

The paper noted the need to consider the historical experience of taxation on the economy on market principles in Ukraine.

Key words: Ukrainian financial and economic thought, the history of economic thought, taxes, the tax system, the tax policy, the doctrine of taxation, the market economy, the transformation of the economy.